

MAI 1923 * ESIMENE AASTAKÄIK
NÄITUSENUMBER

EESTI GRAAFIKA

EESTI GRAAFIKAKUNSTI KUUKIRI JA
EESTI GRAAFIKA JA RAAMATUKÖIT-
MISTÖÖSTUSE ETTEVÕTJATE ÜHINGU
HÄÄLEKANDJA

Nr. 5

TOIMETUS JA TALITUS
TALLINN * DUNKRI TÄNAV 2

R. STRAUCH, TALLINN

Wanderer jalgrattad
Continental kirjutusmasinad
Original - Schapirograf
Kastid ja paelad

HARJU TÄNAV Nr. 20

LATERNATE TEHAS
JULIUS HAARMANN

S. DALESNA T. 8 TALLINN TELEFON 19.04

LATERNATE LADU JA AINUESITUS:

A. S. TALLINNA LAEVAÜHISUS

Vana Sadama tänav 3

TELEFON

5.39

EESTI GRAAFIKA

VÄLJAANDJA EESTI GRAAFIKA JA RAAMATUKOITMISE TÖÖSTUSE ETTEVÕTLASE ÜHING TALLINN, DUNKRI TÄN. Nr. 2

KUULUTUSTE HINNAD: Kaaned 2-värvilised Emk. 6500.—, 1-värvil. Emk. 5000.—. Tekstitega: 1/4 lehekülge Emk. 3000.—, 1/2 lehekülge Emk. 1500.—, 1 lehek. Emk. 750.—, 1 1/2 lehekülge Emk. 375.—. Kohandused ja pakkumised Emk. 3.— mm.

VAST. TOIMETAJA V. KENTMANN
TEGEV TOIMETAJA: ED. KLAAS
TOIMETUS JA TALITUS TALLINN
DUNKRI T. 2. KÖNETUNNID 11–12

TELLIMISE HINNAD: Aastas Emk. 600.—
1/2 aastas Emk. 300.—, 1/4 aastas Emk. 150.—,
Postiga Emk. 60.— aastas kallim. Kaise-
Ümbrikuga saates Emk. 60.— ja väljamaale
Emk. 120.— a. kallim. Üksikud nr. Emk. 50.—
ILMUB ÜKS KORD KUUS

LADUMISMASINATEST.

INSTR. A. MUTLI.

(Järg.)

(Masinaladuja kirjavahetuse väljavõtete järg. — „D. B. u. St.“ nr. 9, 1922. — Vaata „E. Gr.“ nr. 3 ja 4.)

Ladumasinaga ümberkäimisest ja korrashoidmisest.

Kõigist minule ette pandud küsimustest oletan, et sind mitte peajasjalikult üksikute masinaosade kokkutöötamine, vaid üldse masinaga ümberkäimine ja tema korrashoidmine huvitab. — See on väga kiiduväärne, et sa just masina hoolitsemise peale rõhku paned, sest ainult kõigiti korras oleval masinal võib rahulikult ja hästi töötada. — Mis aitab kõik jõupingutus ja hea tahtmine töötada, kui masin korras pole. — Hea masina eest hoolitsemine on sama tähtis kui kiire ja puhas, s. t., viigadeta, ladumine — peaaegu veel tähtsamgi. Põhjalikult selle punkti üle kirjutada viiks liig kaugele ja täidaks liig palju ruumi, kuid seda pole ka tarviski, sest mis enesest mõistetav on, sellest võib vaikides mööda minna. See on ju igatühele teada, et kõik üksteise külge hõõrudes puutuvad osad — laagrid, kaanalid, milles teised osad edasi-tagasi libisevad — õlitatud peavad olema; samuti on ka vististi sulle kõik õlitamise kohad omal ajal näidatud ja seletatud, et katla läheduses olevaid õliaukusid igapäev peab täidetama, kuna teiste üks kord nädalas õlitamisest küllalt on; ka seda on sulle ehk seletatud, et sa siis ühtki õliauku määrimata ei unusta, kui sa teatud järjekindlusega õlitad, ning ka mõnda kohta üleliigse õlitamise eest on sind tingimata

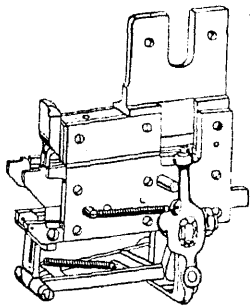
hoiatatud. Samuti enesest mõistetav on, et kõik kohad ja osad, mis matriitsidega kokku puutuvad, täiesti puhtad peavad olema; isearanis õli ei tohi iialgi nendel kohtadel olla. Mustad ehk koguni veel õlised matriitsid tekitavad alati suuremaid takistusi töö juures. Ka tolm ehk tinapurud masina osadel teevad selle välimuse näotuks. — Aga veel üht asjaolu oled ehk tähele pannud, nimelt, et täieliku masina puhastamiseks see aeg, mis ärijuhatuselt määratud, liig lühike on, töö aga pikemat puhastamisaja määramist ei luba, sest enamasti igas trükikojas on ju masinad alati kiirete, õigem öelda täpmini, töödega enam koormatud kui talumehe hobused põlutöö hooajal, sellepärast pead sina ise oma töö nii sisse seadma, et võimalikult otstarbekohaselt seda aega ära kasutada.

Vaatame nüüd lähemalt masina hoolekandmistööd, et näha, kust aega näpistada ja kokku hoida saaks. — Puhastamise otstarve on, et masin üldse käib; teiseks, et ta korrapäraselt töötab ja lõpuks, et ka tema väljanägemine laitmatu oleks.

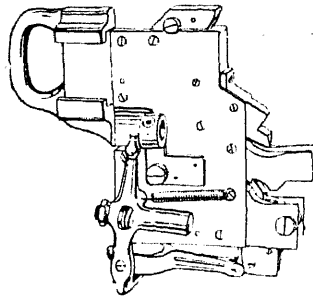
Nendest töödest, mis masina käigulhoidmiseks tarvis on, ei tohi meie midagi tegemata jätta ja ei saa siis ka sealt aega ära näpistada; näituseks, kui meie mõned osad määrimata jätame ja selle tagajärjel nad

kuumaks ehk koguni kinni jooksevad, siis on see andeksandmatu hooletus ehk lohakas.

Teise osa tööd, et masin korrapäraselt töötaks, võib palju ehk ka jälle vähe aega ära näpistada, see oleneb sellest, kuidas keegi seda tööd toimetab. Kõik osad, mis matriitsidega kokku puutuvad, peavad puhtad olema, et nendelt mustust matriitsidele üle ei antaks. Ja kui matriitse sagedamini puhastatakse, jää-

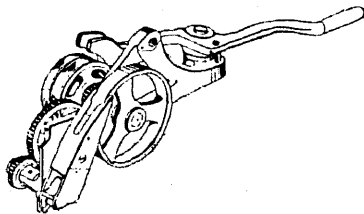

Esimene lukk.

Ülemise masinani lukk.

vad ka ülalnimetatud osad kauemini puhtaks. Kui selle vastastikkuse olenevuse peale rohkem rõhku pannakse ja matriitsid kui ka kõik kaanalid, kust nad läbi käivad, tihedalt puhtad hoitakse, on töö palju kergem ja temaga saab kiiremalt toime; on aga palju raskem ja tarvitab rohkem aega, kui mõtled:

Koguja.

„Oh, las' saavad rohkem mustaks, siis mak-
sab ka puhastada — mis neist ikka nii tihti
hõõruda“. Sellest näeme, et siin ka palju
aega ära näpistada ei või, ning jääb meil
veel kolmas punkt, masina välimuse eest
hoolekandmistöö. Ainult siin võiksime vei-
dikene aega võita, ilma et masina käik ja
töötamiskord selle all kannataks. Sellega ei
taha ma öelda, et see töö täitsa üleliigne
oleks — puhta välimusega masinal on iga-
tahes parem töötada, kui räpasel ja tolmu-
sel, — kui aga keegi suure hoolega vaevleb,
et ka viimastki tinalaastukest kruustangi

osade vahelt välja urgitseda ja selle juures
matriitside kaanalid, kiilud ja kiilukasti pu-
hastamata jätab, siis on see täiesti vastuoksa
tegutsemine. Sama võib öelda masinani pee-
gel-läikivaks tegemise püüdmise üle mitme-
suguste pulbrite abiksvõtmisel, — seda võib
ainult see omale lubada, kellel aega üleliig-
selt on.

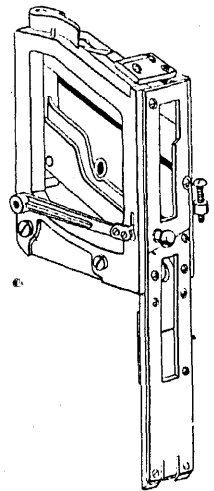
Sellest kõigest näeme, et meil rida töid
on, mida tingimata igapäev peab tehtama:
õlitamine katla läheduses, matriitside läbi-
käigu kohtade ja kiilude ning üldine masina
puhastamine. Ma soovitaksin üldist puhas-
tamist töö lõpuks jätta, sest see ju tarvitab
ainult mõned minutid, et tolmu ja tinapuru-
sid lapikese ja pintsliga maha pühkida; —
ja nii hakkad sa teisel päeval, ehk hakkab
teise vahetuse mees
tööle palju suurema huvi
ja tahtmisega, kui see-
sugusel masinal, kus en-
dise vahetuse mustus
veel peal lamab.

Väga soovivat on kii-
lusid peale kuivakspüh-
kimist veel peene grafi-
iidiga puhastada.

Selleks tõmmatakse
tükike seemisnahka,
vilti ehk villast riiet
lauakese peale pingule,
riputatakse grafiiti peale
ja hõõrutakse kiilud mõ-
lemilt küljelt üle.

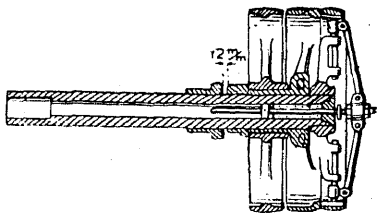
Katla läheduses ole-
vatesse õliaukudesse
võiks väikesed puupun-
nid panna, sest et kuu-
muse käes õli kiiremalt ära kuivab ja
ka metalli puhastamisel tilgakesed auku-
desse kukkuda võivad, mille tagajärjel nad
äraummistuvad ja siis nende puhastamine
väga tülikas on. Peale selle on soovitatav
laupäeviti nendesse kahte õliauku, mis üle-
val katla taga on, paar tilka petrooleumi
valada, et esmaspäevaks kõik mustus lahti
liguneks.

Doppelmasinani-masinate juures peab veel
iseäranis hoolsasti matriitside läbikäigu kaa-
nale esimesest lukust teiseni ja ka lukku
ennast puhastama. Kui see mitte täiesti
piinlikult tehtud pole, tuleb üks takistus
teise järele ette, nii et igal silmapilgul üles
masina otsa ronima pead. Bensin puhasta-

Kiilude karp.

miseks peab tingimata täitsa puhas olema; halb bensiin toob enim kahju kui kasu. Koguja saan ja tema pidur peavad alati puhtad ja kuivad olema; kõige parem oleks väikese lapikese sisse grafiiti mässida ja selle padjakesega aeg-ajalt koguja saani üle nühkida, see teeb ta libedamaks ja ei lase mustust peale koguda. — Friksiooniratta

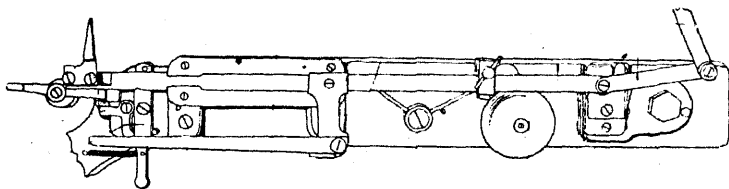
Friksioonivõlli läbilõige.

õlikannukesi peab vähemalt kord nädalas täidetama, kuid ei tohi unustada järele vaadata, kas kannukese puuvillalõnga jupikesed august läbi tõmmatud on, muidu jookseb õli ruttu välja, teeb sheibi libedaks nii, et masin enam rida välja ei tõuka.

Ka võib sarnasel juhtumisel friksioonivõll kuumaks hõõruda ja enese kinni süüa.

Masina hästi töötamiseks on veel peatingimuseks õige reguleerimine. — Kuid ära

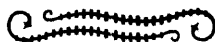
sellega iialgi katseid tegema hakka enne, kui täitsa kindel oled, et muud viisi aidata ei saa, ja tõesti selgesti tead, mis vaja teha on. Puhastamise juures pane tähele, kas mõni kruvi ehk lahti on läinud, ja keera ta jälle tugevasti kinni; kruvidega käi ettevaatlikult ümber, võta alati kohane kruvikäänaja, muidu rikud varsti kruvi pea.

Koguja saan piduri ja kellaga.

Viilidega ole iseäranis ettevaatlik; mõtle ikka enne, kui midagi viilima hakkad, et enam tagasi panna ei saa, mis kord viilitud on.

Masinaga hästi ümberkäimine ei olene mitte ainult puhastamisaja kestusest, vaid peaasjalikult sellest, kuidas laduja seda aega kasutab. Ühele on tunnist ajast küllalt oma masina korrashoidmiseks, kuna teisele kaks tundi ka veel vähe on.

RATSIONAALNE TÖÖTAMISVIIS.

E. ROOSIK, TALLINNAS.

II.

Tööruumide ja -kohtade jaotus, töötamise õige käik. Kord töökoja ruumides.

(Järg.)

Kes võistlusvõimeline olla tahab, peab masinaosakonda niisuguste masinatega varustama, mis oma vastupidavuse poolest kõiki nõudeid täita aitaksid. Tugeva ehitusega masin ei võimalda mitte ainult kõiki töid teha, vaid tööde valmistus nõuab ka palju vähem aega ja saab oma headuse poolest parem.

Tahetakse aga nõrga ehituse masinaga sarnast vormi trükkida, mis rohkem litset vajab, kui masin välja kannatada suudab, siis võib masinat selle ainsa tööga nii palju rikkuda, et temaga ka edaspidi kergete vormide juures puhast trükki kätte ei saa. Missuguseid masinaid just muretsema peab,

on tingitud äri suurusest ja töödest, mis tema eriala on.

Ka seda tuleb silmas pidada, kuidas olemasolevaid masinaid ja aparaatisid kõige tulusamalt töösse panna. Et masinate terve trükipinda (Druckfläche) täiesti kasutada, selleks on tarvilik ühesugusel paberil, ühesuguse värviga ja eksemplaaride arvul olevaid töid ühiseks vormiks ühendada. Juba tellimiste vastuvõtmisel tuleb sellest seisukohast välja minna, et võimalikult ühesugust paberit katsutakse harilikumate aktsidents-tööde jaoks tarvitusele võtta, siis ei puudu ka võimalus vormisid ühendada. Kui seda meetodi ka just igakord võimalik läbi viia ei ole, siis võib töid kahte vormi lukutada ja kahelt küljelt peale panna. Samal kombel võib ka kahevärvi trüki töid teha, kusjuures jaotatud valtsisid tarvitatakse. Need üldised määrused maksavad niihästi kiir-

kui ka tiigeltrükipresside kohta. Aga see jäägu ka ainult üldiseks määruseks ja ei peaks mitte haiglasele ärritusele põhjust andma, kui praktikas üks ehk teine kord teisiti teha tuleb. Ei juhtu hästi kokkupassivaid töid käepärast olema, siis lastagu parem üks väike vorm eraldi jooksta, kui ühele poolele 5000 ja teisele poolele vahest 1×2000 ja 2×1500 eks. võtta; sest kordasead tuleb sellel poolel, kus nimetatud 5000 käigus, ikka uuesti enam-vähem uuendada ja trükkimisaja kasu läheb kahe- ja kolmekordse kordaseade läbi kaduma. Ühtlasi ei tule harva ette, et just selle läbi vead sisse tulevad ehk et üks töö alalise värviseadmise tõttu ühtlusetu väljanägemise omab, mis töö alaväärtuliseks teeb.

Mõnes kohas on valitsemas pruukvormide lukutamist ladumisosakonnas teha, põhjust ette tuues, et seal tehes poole kasulikum on, olla ladutund trükitunnist ju poole odavam. Palju õigem on siis juba seks omaette inimest palgata ja lukutamist siiski masinatoas trükkija kontrolli all sündida lasta. Tema kohustuste alla käiks ka trükitud vormide pesemine ja äratoimetamine. Lukutamine ei kuulu enesest mitte sugugi laduja alasse, pealegi on masinameistril, kui trükitavate eksemplaride arv juba mõnesse tuhandesse ulatub, küllalt mahti järgmist vormi ette lukutada. Masinate õigel kombel kasutamine seab nõude üles, et järgmine vorm alati sisselukutatult valmis seisaks. Siia juure kuulub ka, et vorm mitte ainult lukutatud ei oleks, vaid ka kõik klisheed peavad hoolikalt justeeritud olema. Et piltide väljalõiked juba varemalt tehtud oleksid, on enesest arusaadav. Aga alati ei ole masinameistril nii suuri eksemplaride arve trükkida, mis teda lubaksid igasugu kõrvaltöid teha, vormisid lukutada, klisheesid justeerida, väljalõikeid teha, ametvendadele abiks olla jne., sest kõik need tööd ei või tema tähelpanu just silmapilgul jooksva vormi pealt kõrvale pöörata, mille eest ju tema ainuüksi vastutav on. Suuremates ärides teevad väljalõikeid selleks määratud eraldi jõud või tarvitatakse mehaanilist talitusviisi (Verfahren). Nõndanimetatud „lendava masinameistri“ ametisse seadmine on keskmistele äridele väga kasutoov. Selle ülesanne on igalpool, kus tarvis, abiks olla, olgu see vormi ettevalmistuses, kordaseadmises ehk muus.

Tõusikud (tõusik = Spiess) on paratamatud iga klisheevormi juures ja nende tekkimist tuleb kohe alguses nii palju kui võimalik juba seega ette kõrvaldada, et klisheesid hoolikalt justeeritakse ja täiesti õigenurka servatakse (bestösst). Peale selle peab ladu klisheevormide juures ühe paksu kartonglehe võrra tugevam olema, sest vormi lukutamisel surutakse ladu kokku, mitte aga klisheed. Nii palju kui vähegi võimalik, peaks klisheesid üldse isegi ka siis, kui nad teksti sisse mahutatud, raudaluste peal trükitama.

Tähelpanu tuleb juhtida ka praktiliste ja küllaldases rohkuses kuivatusraamide peale, kuhu värsked aktsidentside trükkisid välja laotada võimalik oleks. Masinaid ärgu surutagu mitte liig üksteise külge, vaid jäetagu nende ümbrusesse nii palju vaba ruumi, kuhu trükitavat määrat (määr = Auflage) käest paigutada võiks.

Paberi tagavara ruumi kohta olgu siin kohal ka paar sõna öeldud. Otstarbekohane on seks tarvitada täiesti iseseisvat ruumi, kus aga temperatuur masinatoa omaga tingimata ühesugune olgu. Siis ei tule juhtumisi ette, et õhumuutuse läbi paber kokku tõmbub ehk välja venib ja mitmevärvitrükk kuidagi pessida ei taha. Paberiladu ruumis leidku aset kuni laeni ulatuvad riiulite read, kuhu paberid nende sortide, raskuste ja värvide järele võimalus on liigitada. Riiulite read paigutatakse kõige kohasemalt ruumi pikust mööda üles, kusjuures ridade mõlemate poolte otsades kui ka vahel tarviline läbikäigutee olema peab, mis igalepoole ligipääsu võimaldab.

Töökoja ruumide korra suhtes jääb enamasti palju soovida. Kõige kurja sünnituspesaks võib õigusega kvadraadikärge nimetada. Siina kogub väga mitmesugusel moel igasugust väärtuslist kirja, mis selle tõttu üldisest tarvitusest eemaldataks jääb. Tihti kasti äärele „ainult esiotsa“ käest ära pandud teisest kirjast täht ehk märk rändab parajal silmapilgul paremale käele paigutatud kärge ja see muutub ajajooksul tagavarakambriks. Ja kui kord selle koristamisele asutakse, tuleb sealt kõiksugu otsitud tähti ja muud materjaali päevavalgele, mille otsimisele nii palju aega on kaduma läinud. Tahes ehk tahtmata pead siin juures arvamisele tulema, et enamel jaol ladujatest selle kärje õige otsarve küllalt selge ei ole. Teiseks tuleb pöran-

dal siin-seal lamavate tähtede peale tähelpanu pöörata. Kui palju tõsist väärtust tallatakse see läbi jalgadega puruks ehk pühitakse välja ja pealegi mõjub see väga inetult. Sellepärast tuleb faktoril nende pahede vastu võitlemiseks energiliselt tegevusse asuda. Iga maas lamav ehk kasti äärel leiduv täht on küllalt põhjuseks, ladujat tõsiselt manitseda ja korrale virgutada. Kolmandaks, ei oska nii paljud ladujad täitematerjaali sorteeritult ära panna, vaid paiskavad mitmesuguse pak-susega täiteid (täide=Ausschluss) läbisegi ühte kärke ja kui see täis saab, siis järgmisse. Tuleb aga tarvidus asjaomase täite järele, siis siblitakse kannuslindude eeskujul selle kallal, kuni õige leitakse. See komme peab kaduma; mis tarvis on siis 1, 1¹/₂, 2 jne. pak-suste spatsiumide jaoks oma erikärjed olemas, kui kõik segamini paisatakse. Faktoril tuleb silmad lahti hoida, et niisugused pahed mitte võimust ei võtaks. Tähelpanu peab ka selle peale juhtima, et ladujad peale ühe ehk teise kasti tarvitamist seda mitte poolikult regaali sisse ei lükka, vaid täiesti. On kast üht serva pidi või poolenisti regaalist väljas, siis kogub sinna kergesti tolmu kui ka igasugu mittekuuluvaid tähti.

Segatiste eest hoidumiseks peavad trükitud vormid heas seisukorras masinate ruumist ladumisosakonda jõudma, s. o. kõvasti kinniseotult, mitte aga poolenisti kokkuvisatuina. Seda nõudmist tuleb nii hästi üksikute aktsidents- kui ka raamatuladu juures läbi viia.

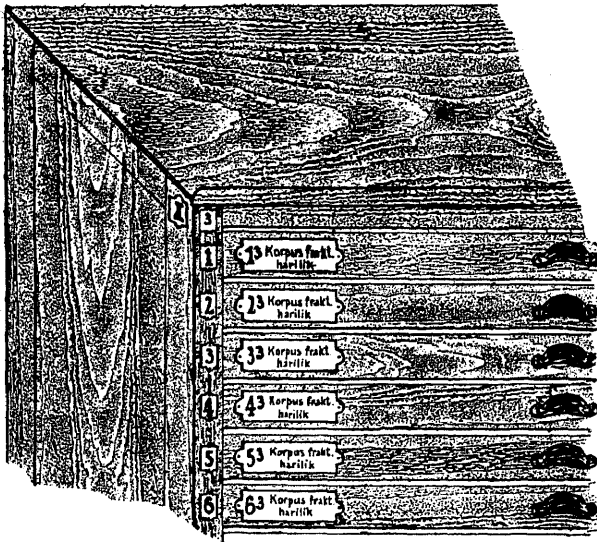
Trükitud aktsidentstööd kogutakse esiootsa kokku ühe suure laua peale, mis vastavalt pealkirja „Ainult trükitud ladu“ kannab. Trükitud ladulaua alatine asukoht on loomulikult masinatoas ja selle täissäämisel antakse ta ladumisosakonda ära, kus uus laud vastu saadakse. Seal laseb faktor trükitud tööd tarviduse järele kas kohe ära panna ehk asetab nad „Ainult trükitud ladu“ vormiregaalidesse teatud lauale tähestikku järjekorda. Vormiregaali laud on nimelt tähtedega A kuni Z varustatud ja iga vorm leiab oma töötelli nime algustähe laual aset. Järelikult tuleks töötelli V. Piirikivi ringkiri seega P tähega märgitud lauale mahutada. Täiskogunud laudade peale tuleb kauemat aega seisnud vormide ärapanemise läbi hilisemate jaoks ruumi muret-seda. See, mis trükitud aktsidentsladu kohta öeldud, on maksev ka trükkimineva ladu kohta. Nende ladude jaoks tuleb teine suur

laud vaba hoida pealkirjaga „Ainult hea ladu“. Sinna peale kogutakse vormid, mis valmis saanud ja äratõmbamisele määratud; peale seda toimetust asetatakse nad „Ainult hea ladu“ vormiregaali tähestiku korra järele. Hea ladu jaoks muretsetagu ka masinatuppa samasugune laud. Raamatuladu jaoks määratud vormiregaali laudu ei märgita mitte tähestikuga, vaid nad kannavad kartongist silti, kuhu raamatu nimi ja poogna signatuur peale tähendatud. Silt on kinnitatud surutihvti abil laua külge. Mitte küllaldaselt rohkusel tarvitada olevate laudade puudusel võib raamatuladu juures hea eduga kolumnetugesi (portepagesi) tarvitada, kusjuures seda silmas pidada tuleb, et trükitud trükkimatu- test ruumiliselt lahus hoitaks. Vormiregaalide sellesarnase korralduse läbi ei seata mitte ainult kord jalule, vaid ka palju ajaku- lude hoitakse kokku, millel ärile suur tähtsus.

Igasuguste seadete eest tuleb hoolitseda, mis laduja tööd märksa kergendada ja korras hoida aitaks. Ja et ta üht ehk teist kirja, ääristust (ääristus=Einfassung) jne. silmapilguga, teiselt pärimata üles leiaks, on tarvilik kirja- ja raamatuproov. Ja kusagil pool ei ole kirja- ja raamatuproov, kui just ladumisosakonnas, ta on äri kraadiklaas. Et aga veel suur kogu trükikodasid selleta oma töötamist raskendab ehk mõne puuduliselt kokkuseatud prooviga läbi ajab, on väga kahetsemisväärne. Kui palju aega küll ühe kohase rea leidmise peale tihti ei kulutata ja kui paljude kirjade rahu, eriti vanades ja suurtes töökodades, ei tea keegi segama minna, mis seega surnud väärtusena seal lamab. Vanasti olnud kommet kirja- ja raamatuproovi- ja raamatuproovidele annetada, ei või kohaseks reklaamiks pidada, sest kaubatarvitajal pole tarvis näha, mis trükikojal on, vaid mis ta võib, nimelt materjaali praktilist tarvitusele võtmist. Palju otstarbekohasem on reklaami-kaustikuid töötarvitajatele saata, mis teovõimest tunnistust annaks ja ühtlasi neid igasugustele võimatutele mõtetele tulla ei laseks, mis sünniks, kui üht ehk teist materjaalitükki üksikolekus nähakse ja seda tingimata tarvitusele võtta soovitakse. Seega on kirja- ja raamatuproovid ainult ladumisosakonna ja kontori jaoks tarvilikud. Erandlistel juhtumistel aitab ka äri- ja raamatuproovist tellijate soovide piltlikuks rahuldamiseks täiesti. Raamatukujulised kirja- ja raamatuproovid ei ole aga küllalt praktilised, sest saadakse nad suurte jõupingutustega viimati valmis,

siis vananevad nad mõne aasta jooksul või vähemalt ei ole nad siis ülevaatlikud, kui uued kirjad taha lõppu seatakse. Sellepärast on otstarbekohasem, kui kirjaproovid üksikute lehtede peale trükitakse ja nad ärielus tarvitatavatesse kiirkõitjaisse (Schnellhefter) mahutatakse. See meetod võimaldab igal ajal ja igasse kohta uusi kirju juure liigitada. Peale selle on veel see kasu, et ei tarvitse nii kaua trükkimisega viivitada, kuni kogu poogen laotakse, ja seega kirja asjata kinni hoida, vaid seda kohe iga üksiku külje ladumise järele trükkida.

Enne kirjaproovide kokkuseadmist tuleb materjaal kui ka kastid ja regaalid korraldada. Ühte seltsi kirjad peab koondama, kui mitte muidu, siis ümberseadmise läbi. On lubamata nähtus, kui ühe kirja seltsi

Kujutus 5.

üks kraad ühes ja teine teises kohas leida on. Regaalid tulevad tähestiku või järjekorra numbrite järele seada. Kastid nummerdatakse 1 peale järjekordselt edasi kuni lõpuni ehk veel õigem — iga regaali juures uuesti 1 peale alates. Viimasel juhtumisel on tarvilik kastinumbritele veel teatava regaali täht või number juure mahutada, näit. K 3 ehk IX 3. Selle läbi on iga silmapilk teada, kust regaalist üks ehk teine kast pärit on ja hoitakse ära kastide vale regaali sattumine, sest täht ehk Rooma number juhatab kätte regaali, kuna Araabia number kasti

tähendab. Loomulikult peab ka regaali servale iga kasti kohta sama number pandud olema, mis kastil asub, see kergendab märksa korraspidamist. Arusaadavalt võib Rooma ja Araabia numbrite asemel ka mitmesuguse suurusega Araabia numbrid tarvitada, mis iseäranis sellepärast kasulik, et sel juhtumisel tänavaid või regaali ridu Rooma numbritega märkida saadakse, mis tarvilik iseäranis suurtes töökodades. Kujutuses nr. 5 märgitud numbrid tähendaksid seega järgmist: Rooma I — tänava rida, suur Araabia 3 — regaali numbrit, väiksed Araabia 1, 2, 3, 4 — kastide numbrid. Igale üksikule kastile tuleb peale kastinumbri veel äratõmme kastis oleva kirjanimetusega paigutada. Kõige kohasem on seks tarvitada plekist servadega sildikesi, mille keskkohat läbipaistva tselluloidplatega kaetud. Selle alla paigutatakse äratõmme ja kinnitatakse naeltega kasti külge. See seade on eelistatud teistest see läbi, et äratõmme kaitsitud määrimise ja pealt äratulemise eest, mis aga paratamatuks saab kliiistriga kasti peale kleebitud sedelite juures. Soovitav on neid sildikesi kasti pahemale äärele kinnitada ja mitte selle keskkohata, sest seega on võimaldatud kergemini teatud kasti üles leida, selle ees olevat töötajat segamata. Teiseks hoiudavad seega ka kokkukuuluvad kasti ja regaali numbrid rohkem üksteise ligemale, mis ülevaatlikkust ainult suurendada aitab. Regaalide juures, kus kaksikrida kastisid aset leiavad, paigutatakse sildikesi mõlema rea välisele servale, seega seisavad poolikutel kirjastidel kasti pahemal ja püstituskirja kastide juures paremal serval. Regaali servale tulevad numbrid tehakse sellekohaste väikeste sildikeste puudumisel kas musta maalrivärviga ehk põletisrauaga. Leidub ühes töökojas kirju, mis kergesti üksteisega vahetatavad on, siis tuleb kõne alla kuuluvatele kastisedelitele sellekohane hoiatüsmärkus juure lisada. Näit.:

8¹⁰

**Cicero poolrammus Berthold
fraktuur.**

Tähele panna! Mitte ära vahetada poolrammusa
Mainzer fraktuuriga.

Kujutus 6.

Kirjaproovi kaustaks on kõige kohasem mitte just liig suur kvart võtta, kuna selle jaotus järgmine olgu:

TRÜKIKOJA FIRMA

Sissetuleku aeg.	Kui palju kg?	Kiri mahutatud			KIRJADE NIMED	Kirjade suurus	Kasti nr.	Regaali nr.	Tänav nr.	Märkused
		suure	vähikesse	plüstitus						
1822					Augustea harilik H. Bertholdilt, Berliinis.					
12/VI	40	—	2	—	Eesti rahva poliitiline ärkamine pärast pikka orja	Nonpareille	1, 2	22	VIII	
"	180	6	—	—	Eesti rahva poliitiline ärkamine pärast	Petit	1—6	19	VII	
"	300	10	—	—	Eesti rahva poliitiline ärkamine	Korpus	1—10	20		
"	60	2	—	—	Eesti rahva poliitiline ärka	Cicero	7, 8	19		
"	20	—	1	—	Eesti rahva poliitilin	Tertia	3			
"	20	—	1	—	Eesti rahva poliit	Text	4			
"	15	—	—	1	Eesti rahvap	Doppelmittel	13			
"	15	—	—	1	Eesti rahv	3 cicero	14			
"	15	—	—	1	Eesti ra	4 cicero	15	22	VIII	
"	12	—	—	1	Eestir	5 cicero	16			
"	12	—	—	1	Eesti	6 cicero	17			
					Augustea poolrammus H. Bertholdilt, Berliinis.					
"	20	—	1	—	Eesti rahva poliitiline ärkamine pärast pikka	Nonpareille	5	22	VIII	
"	60	2	—	—	Eesti rahva poliitiline ärkamine pär	Petit	9, 10	19	VII	
"	90	3	—	—	Eesti rahva poliitiline ärkami	Korpus	1—3	21		

Kirjade järjekorra asjus tuleb järgmise kava järele käia:

- 1) Fraktuurkirjad
harilik, poolrammus, rammus
schwabacher oma mitmekesiste
paksustega ja lõigetega
kantselei
Gooti
midoliine ja teised fraktuurkarak-
terlised kirjad.
- 2) Bastardkirjad.
- 3) Antiikvakirjad
harilik, poolrammus, rammus
aldiine
Egüptus
grotesk
mediävaal oma mitmekesiste liigi-
muutustega
jne.
- 4) Kursiiv- ja kirjutuskirjad.
- 5) Initsiaalid.
- 6) Ilustused, ornamendid, ääristused.
- 7) Vinjetid ja klisheed, mida juhul-
liselt tarvitada võib.
- 8) Võõrakeelsed kirjad
Vene
Greeka
Heebrea
jne.
- 9) Puukirjad.

Kõikidel prooviridadel olgu üks tekst, et võrrelda võiks seeläbi kirjade paksust. Iga kirjasetsi jaoks ulatub sest küll, kui üks rida ära laotakse. Raamatukirjadest 3 ehk rohkem rida trükkida, et seega paremat kirja mõju esile tuua, ei ole iseäralist tarvet. Raamatute jaoks kirja valikul on soovitatav selleks varem trükitud broshüüre tarvitada ehk seks otstarbeks igast olevast raamatukirjast eraldi olekus kogu lehekülg tiht ja teine sõrendatud kujul trükkida. See vastab enam nõuetele. Paralleel selle kirjaproovi-raamatu täienduseks on kasulik faktoril miinimum arvul saadud eraldus-kirjadest ja ilustustest äratõmbeid teha, mis otsekohe samas olekus sündigu, kuidas kirjapakk valajalt päralt jõuab. Selle tehe kasu seisab selles, et alatasa teatakse, mitu tähte ehk ilustuse tükki olemas on ja kui mõni neist rikutud või mingil teisel teel kaduma läheb, see sealt pealt maha märgitakse. Ühtelugu tähtede arvu lugemise ärahoidmiseks on soovitatav

rohkem tarvitata tähtede arvu kogusumma selle äratõmbe all kokku võtta ja seal siis tarbekorral üldist numbrit munta, eelmist lihtsalt maha tõmmates ja uut asemele kirjutades.

Rea-ilustustest ehk ääristustest on tarvilik igast seltsist samuti kogurida ära laduda, rea lõppu aga nurgatükk eraldi mahutada. Ornamentidest tuleb kogu materjaal trükkida, et silmapilk näha oleks, missugustest üksikutest tükkidest iga selts koos seisab.

Vinjetid kui ka muud trükikoja päralt olevad klisheed tulevad kirjaprooviraamatusse paigutada järjekorra numbrite järele. Materjaal aga ise on kõige kohasem mahutada kappi, kus ka stereotüüpia plated, defektid ja tagavaraladud võiks hoida.

Niisuguse kirjaprooviraamatu olemasolemine nõuab loomulikult palju tööd ja aega, aga tasub enese hiilgavalt. Ühtlasi tuleb igas äris nõrku tööaegu ette, mis siis just kohane sarnaste tööde tegemiseks.

Enamasti jääb uue kirja mahutamise puhul ka defekte järele, mida uuesti paberisse pakitakse ja sellekohasesse raamatusse registreeritakse (kujutus 8). Ülesmärkimisel tähendatakse ainult olemasolevate ridade arv, ilma mingisuguse kõrvalmärkuseta, millal ta ladusse hoiule paigutatud. Samuti lihtsalt sünnib ka väljavõtmine, väljavõetavate ridade

Nonpareille fraktur harilik								Nonp. kirjad
[Schelter & Giesecke]								Petit kirjad
a	d	e	i	k	l	m	n	Korpus kirjad
38	52	30	6	28	6	22	56	Cicero kirjad
7	4	64		6		9	32	
							35	
							16	
o	p	r	s	t	u	w		
7	4	8	7	32	4	9		
		3		40				
				6				
50	30	30						Pime materjaal
46	7	76						
27								Jooned

Kujutus 8. Defektide raamat.

TOFER BROTHERS, LTD.

A.-S. VENNAD TOFER
TOFER BROTHERS, LTD.

AKTSIAD No 1081 — 1090
SHARES

10 AKTSIAT à EMK. 100.000.-
SHARES AT

EMK. 100.000.-

(SADATUHAT) (HUNDRED THOUSAND)

P R O O V

OMANIK
SHAREHOLDER

JUHATUS
BOARD OF DIREKTORS

RAAMATUPIDAJA
BOOKKEEPER

TALLINN
REVAL

[Handwritten signatures]

LAEKAHOIDJA
TREASURER

HUNDRED THOUSAND MARK

arvu maha tõmmates ja kui midagi järele jäämas, uut arvu asemele kirjutades. Defektide hoiu suhtes tuleb tähelepanu pöörata korduva väärnähtuse ja nimelt ebaõige kasutamise peale. Harilikult ei mõeldaks nende peale mitte enne, kui häda sunnil, ja seltpärast juhtub tihti, et alles aastate järele nad tarvitusele võetakse. Seal selgub, et vaheajal tarvitusel olev kiri märksa kulu- nud on. Sellegi tõttu lisatakse defektid tun- tavalt kannatada saanud kirja hulka ja järele- duseks on väga kirju trükk, kus üksikud tähed, isegi täied laused, ähvardavad pabe- rist läbi tungida, kuna nende kõrval, üleval ja all tähe kujud nõrgalt nähtavad ehk su- gugi ei esine. Kui ka masinameister kogu oma osavuse kordaseadel tarvitusele võtab, ei lähe temal korda ühetasast trükki soori- tada*). Uut kirja peab alati, nii pea kui ta kasti pandud ja tarvitusele võetud on, ka

juurelaenamised. Enamasti sünnitab aga meeletu arvete õiendamine ja nimelt sel põhjusel, et ei mäletata, millal ja kui palju antud ehk saadud on. Selle pahe ärahoid- miseks on kohane faktoril raamatukese pidamine (kujut. 9), kus iga trükikoda ise leheküljel arvestatakse.

Üks peatingimistest kasutoova tööstuse juures on rikkaliku täitematerjaali tagavarade eest hoolitsemine. Kuid tegelik elu näitab kahjuks hoopis vastupidist. Ladumisosakon- nas haigutavad tühjad täitekastide kärjed vastu ja trükkija ei saa uue vormi sisse- lukutamiseks enne algada, kui silmapilgul trükkimisel käsilolev vorm trükitud on. Materjaali vähesus toob ka muid pahesid nähtavale, näit. püüet üldisest tarvitusest roopaid eemaldada, neid oma tarbeks kasu- tamise mõttes ära peites. Selle vastu tuleb tõsiselt võidelda, et üksikud midagi eneste

Meilt laenatud. Trükikoda „Ühiselu“ Meie laenanud.

Laenu kuu- päev	M i d a ?	Tagasi too- mise kuu- päev	Märkused	Laenu kuu- päev	M i d a ?	Tagasi- and- mise kuu- päev	Märkused
1923 4/I	8 cito. Gramm. Secession: „AKVARIUM“	30/I 23	Nende saate- leht nr. 20	1922 20/XII	Korpus: — + × tk. 60 150 150	5/III.23	Arvust puudus (rikutud) × + 5 7 tk.
				1923 7/V	Petit Mainzer frakt.: a e i u 8 5 4 6 rida (5□)		Meie stl. nr. 17.

Kujutus 9.

täiesti välja laotama ja defekte juure lisa- tama. On kirja üle komplekti, siis võib tih- jagu trükitud ladust paberisse pakitult ehk vormilauale mahutatult alal hoida. Seda peab aga igatahes silmas pidama, et kõik kiri ühtluses ringkäigus oleks, nimelt hiljem trükitud ladu kõrvaldatakse, kuna kaue- mat aega seisnud tarvitusele võetakse ja ära pandaks. Sel viisil on alati terve kiri ühtlase kuluvusega.

Peaegu igas töökojas saavad tihti peale paratamatuks igasugused kirjade välja- ja

*) Сооритана = korda saatma, ära tegema (ausfüh- ren, исполнять).

heaks kõrvale panna ehk tagavaraks hoida ei tohi. Seepärast, kui tahetakse mõnda tööstust kasutoovaks muuta, siis peab pea- rõhku just masinate õige kasutamise peale pöörama ja see nõuab oma korda, et roopaid küllaldaselt oleks. Ja mitte ainult täitemater- jaalide, vaid ka joonte ja kirjade muretse- mise juures ei tohita kitsi olla. Kokkuhoid- mine mitte õigel kohal annab end valusalt tegelikus elus tunda. Aga õpetust võetakse visalt kuulda, kogemusi ei panda tähele ehk pigistatakse nende eest silmad kinni ja kirjade tellimisel kordub uuesti viga, et 1/2 miinimumide viisi neid tellitakse. See aga toob esile igavest väljatõmbamist heast

ladust ja puuduvate tähtede otsimist. Tuleb isegi seda ette, et otsitav täht kuskile poole blokaadiks tarvitatud on. Vali kord peaks sellepärast igas trükikojas neis asjus valitsema, et trükivalmis vormist midagi välja tõmmata ei tohi.

See aeg on möödunud, kus uute kirjade muretsemisel õige palju seltsisid osteti, sealjuures ainult mõnda suurust võeti ja teistest kraadidest üle hüpati. Ühes stiilis ladumiseviis nõuab ühe kirjaseelsti tellimisel erandita kõikide kraadide olemasolemist ja seda pealegi rikkalikus rohkuses. Kui palju igast seltsist just tellida tuleb, seda nõuab äri iseäraldus, mille peale ta spetsialiseerunud on. Ka jooni olgu tarvilises külluses tarvitada. Kus neid arvu poolest napilt, seal on nad ka rikutud, sest alalise vormidest väljatõmbamise all kannatavad jooned palju rohkem kui korraliku kulumise läbi trükkimisel. Miski muu ei sünnita nii rohkesti kadunud töötunde, ei aja kalliks kordaseadmist, ei tee näotuks tööd, kui just halvad jooned, kus üks tükk teisega kuidagi ei liitu.

Paljudes ärides, eriti vanemates, on leida terved regaalitüüpid vanu kirju ja ornamente, millest midagi enam ei tarvitata. Sellel on ainult ainevääratus (aine = Zeug) ja tuleks esimesel paremal juhtumisel ümber valada lasta ehk stereotüüpias tarvitusele võtta. Tublisti puhastatuna on vana kirja aine heaks lisandusmetalliks kõlbulik. Ka ladumasinate juures võib teda kasuga tarvitada.

Tööriistadest, käsikutest, ladujoontest ja -kandikutest peab alati küllaldane tagavara olema, et isegi erakorralise suure tegevuse ajal nende puudumine töö seisakut tekitab ei tohi. Igale ladujale väljaantud tarbeasjadest täidetagu isiklik kaart, kuhu käsikud ja kandikud numbrite järele, naasklid, pintsetid ja ladujooned arvu järele üles märgitakse. Sellele kaardile kirjutagu vastuvõtja alla ja ta hoitagu faktori juures hoiul; lõpparve tegemisel nõutagu õiges korras nimekirja järele tagasi. Igale ladujale määratagu 2 käsikut ja samuti ka 2 kandikut, üks suurem ja teine vähem, see aitaks väga palju kaasa kasutoovuse mõttes. Tagavaral olevatel, s. o. ülearustel, kandikutel olgu aga kindel määratud koht, kuhu kõik mitte tarvitusel olev kokku tuuakse. Et ka muu materjal igal ajal igähele tarvitusvalmis oleks, tuleb kohase korralduse ja käepärasuse eest tungivalt

hoolitseda. Igal asjal olgu oma määratud koht, ja kõrvale kaldumata tuleb nõuda, et peale tarvitamist iga asi jälle omale kohale pandaks. Siis jäävad asjatud otsimised ja küsimised enesest ära.

Iga tänava rea kohta peab omaette kirja- prooviraamat, veekauss ja käsn, samuti ka käärid ja sidumisevõrrid tarvitada olema.

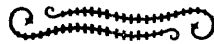
Käsikäes korrapidamisega hoolitsetagu ka piinliku puhtuse eest. Igaüks töötab ju palju parema meelega niisuguses töökojas, kus kõik masinad ja teised tarbeasjad puhtad ja alati omal kohal leida on. Kus kord ja puhtus kõige vähemas kui seades valitsemas, seal ei kutsu ta igas juuretulijas esile mitte ainult puhtustunnet ega mõju kasvatavalt kõigi peale, vaid — mis palju suurema tähtsusega on — teeb töötamise mugavaks ja edasijõudvamaks. Vähemalt igal laupäeval võetagu kõikides ruumides täielik puhastus ette, masinaid tuleb kõigest külgehakanud mustusest ja värvist puhastada. Aga ka igal muul vabal ajal lastagu pealepanijaid puhastustöid teha. Põrandad pestagu igal nädalal ja regaalipealsed ning muud kohad pühitagu sinna kogunud tolmust niiske lapiga puhtaks. Kus tolmuimejad puuduvad, seal tuleb lõõtsa abil järjekindlalt kõik ladumiskastid tolmust puhtad hoida ja seda tehet kolme-nelja kuu tagant korrata. Lauast põrandaid on hea tolmust vastu kaitsmiseks peale pesemist põrandatõlmiga üle tõmmata. Põranda suhtes olgu tähendatud, et nii kui ladumasinate osakonnale linoleumiga kaetud puupõrand kohaseks lugeda tuli, ta sama hästi ka kõigile teistele töökojaruumidele kõlbulik on. Vastupidavuse mõttes on tamme parkett iseäranis käsiladumise- kui ka masinateruumis kõige soovitatavam, ta ei kulu käidavates kohtades mitte nii ruttu aukliseks. Betooni- ehk tsementpõrandat ei tohi kunagi arvesse võtta, nende varjuküljed on suured. Tervislikult mõjuvad nad töötajate jalgade peale ja sünnitavad rohket tolmust, majanduslikult saadavad seega kahju, et materjal maha kukkudes ehk vastu puutudes ära rikutakse; peale selle kogub ta liig palju rõskust enesesse ja annab edasi valtsidele ning paberile, mis oma korda korralikku töötamist takistab. Paljude töökodade üks suurematest puudustest on liig vähene ja hooletu kütmissüsteem. Selle eest tuleb hoolitseda, et ruumide soojus mitte alla 13° R ei langeks, olgu see päeval ehk öösel. Peetagu seda igatahes silmas, et kohmetunud

käed tööga edasi ei või jõuda, muud pahed veel nimetamata, nagu õhmuutuse mõju paberi ja valtside peale. Ladumisruumis määratagu iga tänava, trükkimisruumis iga masina kohta omaette laudadest kokkulöödud paberikorvid ehk vineerist tünnid, kuhu paberiribad, paberossikarbid jne. visata võib. Väga otstarbekohane oma käepärasuse tõttu oleks eraldi madalaid väikesi punutud korvikesi masinate juures tarvitada ja nimelt kordaseadete tegemisel. Siis harjutakse seega pea ära, et kordaseade tegemisel tekkivaid paberiribasid põrandale laiali ei pilluta. Maas vedelevad paberiribad mõjuvad väga inetult. Paberossiotsade jaoks kõlbab umbes poole kärje suuruseid plekist tuhatose teha lasta, mida regaali külge kinnitada võib. Paberossi tuhk koguneb sel viisil ühtekokku ja hoiab tähekesti puhtuse suhtes märksa kaasa. Veel kohasem, kui suitsetamine töökoja ruumides üldse keelatud on ja selle jaoks eriruumid olemas. Õhk jääb üldises ruumis rikkumata ja seega tehtaks igapähele, eriti mitteduitsetajatele, suur heategu. Mitmes

kohas tarvitusel olev viis, töötegemise ajal töökoja ruume pühkida, on laiduväärt. Üleskerkiva tolmu sissehingamine on kahjulik ja sellepärast olgu see toimetus tööajal kõvasti keelatud. Elektri õhupuhastuse eest kantagu kõikides ruumides muret. Riided ja jalanõud hoitagu lukustatud kappides alal ja nende vahetus tööriiete vastu sündigu riiehoiu ruumides. Mingil tingimisel ei tohi sallida, et tööriided kastidele ehk aknapealsetele visatakse ja kingad regaali alla pannakse. Regaaliused peavad alati tühjad olema! Iga töölisel olgu riiehoiu ruumis oma kindel koht määratud. Riiehoiu kohtade kui ka pühkerätikute üle, mis pesemisseade läheduses aset leidku, kinnitatagu numbrid, mida igapähele mees pidada tuleb.

Kui sel moel eelpool puudutatud puudusi ja väärnähtusi, mis ehk mõnele naeruväärt vähese tähtsusega paistavad olevat, millel aga suured tagajärjed on, kõrvaldada püütakse, siis tasandatakse seega märksa teed tööviljakuse tõstmiseks.

(Järgneb.)

SUURTÄHTEDE LADU.

E. KLAAS, TALLINNAS.

Tiitli- ja aktsidentsladus on viisiks saanud suurtähtede ladu. Siinjuures tulevad küsimusele nii üksikud read kui ka kogu töö. Tähendatud laduviis on väga vana. Nii leiame raamatutiitlid 16-dast aastasajast, kus üksikud read antiikva suurtähtedest laotud, et viimaseid seeläbi rohkem silmapaistvamaks teha. Sarnane laduviis pole mitte ainult tänapäevani alal hoidunud, vaid on veel laiemalt tarvitusel kui kunagi varem. Maades näiteks, kus ainult antiikva-kirja tarvitatakse, on suurtähtede ladu igapäevane harilik nähtus, ning seda võib iseäranis Inglise, Rootsi ja Hollandi trükitööde juures tähele panna. Meie maal on sarnane laduviis veel vähe tarvitust leidnud, mis peasjalikult küll meie trükitööstuse tasapinna ning fraktuur- ja antiikvakirjade läbisegi tarvitamise arvele kirjutada tuleb.

Et tähendatud suurtähtede tarvitamise juures ka tihti viis ja näotusi ilmsiks tuleb,

siis ei oleks vist mitte soovimata lähemalt selle laduviisiga tutvuneda ning ühtlasi meele tuletada, mis sealjuures silmas pidada tuleks.

Kõigepealt peab tähelepanu selle peale juhtima, et tarvitada võib ainult sarnaseid kirju, missugused suurtähtedes selgesti loetavad on. Välja arvatud on kõik fraktuur-, schwabacher- ja gooti-kirjad, ehk küll sarnaseid maitsemõistatusi vahete-vahel kohatakse

ᄀᄀᄀ ᄀᄀᄀᄀᄀᄀ

Samuti on uuemaaja segakirjad, nagu „Neudeutsch“, „Behrens“ ehk „Augsburger“ suurtähtede laduks kõlbmatud, sest kõik need kirjad on suurtähtedes rasked lugeda.

UUED SPORDIWAČIAD.

Nii oleks ainult puhtad antiikva-, media-vaal- ja blok-kirjad suurtähtede laduks sünd-

sad. Ka siin on ettevaatust tarvis, sest liig kitsad kirjad on samuti rasked lugeda.

AMEERIKA ÜHENDATUD VABARIIGID

Soovitav oleks suurtähtede ladu ainult seal tarvitada, kus sarnane kohane on. Antiikva-kirjaga raamatute juures on suurtähtedest pealkirjad ja tiitel kõigiti nägusad; viimase juures tuleks seda igal võimalusel tarvitada, sest sel juhtumisel tuleb tema mõju peenemaitiselt nähtavale. Aktsidentstööde juures selle vastu oleks soovitatav ainult väljapaistvamad, tähtsamad pearead suurtähtedest laduda. Milgil tingimisel aga ei tohiks suurtähti tarvitada, kus palju teksti olemas. Väheste, üksikute ridadega tööde juures on suurtähtede ladu sellevastu tingimata soovitatav. Näituseks kirjapeade juures, millede peal kiri rahulikumalt mõjub ning ühtlasi kergem on neid grupeerida. Edasi tuleb ka tööde vastuvõtjal „ringkonna“ peale rõhku panna. Nii ei oleks näituseks kohane lihtsa ärimehe arvet ehk mõne spordiselti kutsekaarti suurtähtedest laduda. Mõne pangakirjablanketi juures oleks see aga kahtlemata kõige kohasem. Laotakse vähese tekstiga diploomid ehk aadressid antiikva-kirjast, on suurtähtede mõju iseäranis silmapaistev.

Suurtähtede ladu juures aga on veel nii mõndagi tähele panna. Ei ole sellest küllalt, kui tähed, nagu harilikku ladu juures, lihtsalt üksteise külge laotakse, vaid sealjuures tuleb ka tähtede ühetaoliste vahekohtade peale rõhku panna. Tähed, nagu AELTVW, tekitavad oma vabade kohtade läbi nägusetu tühja ruumi reapildis, kuna aga täispildiga tähed, nagu BEHIMN jne., üksteisele lähedal seisavad, samuti jätavad ka ümmargust vormi CGO ehk DKP vähema tühja ruumi. Tuleb nüüd ühes sõnas mitu suurema vabaruumi ning täispildiga tähte üksteise kõrval ette, on tähtede vaheruumid mitmekesised ja see annab kirjale inetu väljanägemise.

ALGÕPETUSED.

Nägus ja rahulikult mõjuv kiri saavutatakse ainult selleläbi, kui tähtede vahe-

ruumid ühetaolised on, nagu järgnevast näitusest näha:

ESITLEMINE.

Järelikult peab laduja selle peale rõhku panema, et vaheruumid ühtlustataks, s. o. üksteisele lähemalseisvate tähtede vahele tuleb peeneid kiilusid panna, mis läbi vaheruumid eemalseisvate tähtede vaheruumidega ühtlustuvad. Satuvad tähed V ja A ehk L ja T kõrvuti, tuleb kogu sõna tuntavalt sõrendada. Peaks aga selleks mitte ruumi küllalt leiduma, võib äärmisel juhtumisel neile sisselõikeid teha, mille läbi nad üksteisele lähemale nihkuvad.

BALTI RAHVAD

(ühtlustamatu vaheruumiga.)

BALTI RAHVAD

(sisselõigatud ja ühtlustatud vaheruumidega.)

Teatavasti on ka rida aktsidentskirju olemas, millede vaheruumi ühtlustamist juba kirjavalamise tehased arvesse võtnud, kusjuures ülaltähendatud tähed siis ka väljalõigatud kujul ettevõtetesse jõuavad.

Sõrendatakse kogu suurtähtede rida, siis peab ka sealjuures vahede ühtlustamist silmas pidama, mida järgnevast kujutusest näha:

LINNAVALITSUS

(sõrendatud, aga mitte ühtlustatud.)

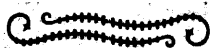
LINNAVALITSUS

(sõrendatud ja ühtlustatud.)

Kõige õnnetum juhtumine on, kui „LA“ üksteise kõrvale juhtuvad; siin võib ühtlaseid vaheruumi ainult suurema sõrendamise läbi saavutada.

Suurtähtede ridade ladumise juures tuleb alati silmas pidada, et küsimusesolev rida mitte täieliselt käsikult ei täidaks ning vahede ühtlustamiseks vaba ruumi järele jääks.

Lõpuks tahaksin veel kord tähtede sisselõigete peale tagasi tulla. Sarnane töö peab ettevaatlikult viili, hõõvli ehk lõikeaparaadiga ette võetama, et tähe pilti mitte kõlbmatuks teha. Tähendatud töö nõuab aga ka teatud vilumust ning kus tarviliised riistad selleks puuduvad, on parem sellest ettevõttest loobuda.

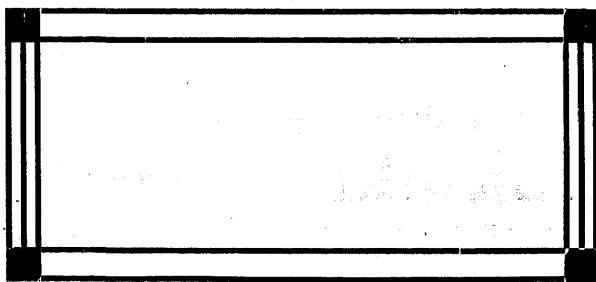

RAAMIDEST.

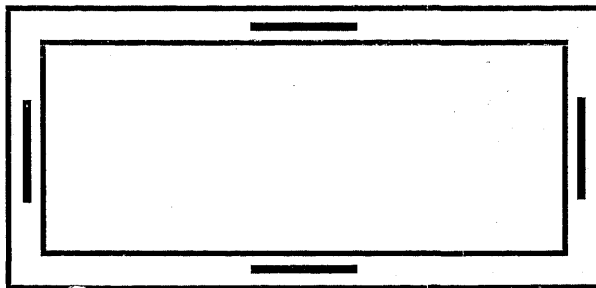
J. VEIKESAUN, Tallinn.

Kõigist abinõudest, mida tarvitatakse trükitöö ilustamiseks, nagu toonplate, vinjett, mitmevärviline trükk, on raam kõige kättesaadavam ja selletõttu kõige enam tarvitatav. Kui arvesse võtta praeguse aja ornamentide rohkust ja lihtsat tarvitusviisi, siis tohiksime loota, et trükitöö ilustamine raamiga lühikese ajaga ja lihtsate abinõudega täitsa võimalik on. Kahjuks pole asi nii. Meie ladujad võtavad ilustamise küsimust liig keerulisena, arvamisel olles, et ainult komplitseeritud raam, mille tegemiseks palju aega kulunud, ilus on, jättes arvesse võtmata, kas ta tekstiga kokku passib või mitte. Ja mitte üksi see pole halb, et raam tekstiga kokku ei passi, vaid selle kombineerimise juures tehakse lubamatuid vigu. Kuna üldiselt tunnustatud on viis, raami nurki kui see tarvis leitakse olevat, eestkätt silmapaistvamalt ilustada, raamide keskohti alles teises järjekorras ilustades, talitavad paljud ladujad vastupidiselt: teevad keskpäigad väljapaistvamaks, kuna nurgad muude raamiosadega ühevääriliseks arvatakse. Sealjuures püütakse vaba ruumi mitmesuguste ornamentitükikestega täita, millel ei raami ega tekstiga mingit sobivust pole, ehk jälle kuhjatakse mitmeid, oma laadi poolest üks-teisele täitsa võõraid, ornamente ridadesse üksteise peale ehk kõrvale. Paljud katsuvad joontest raamisid teha, iseäranis kuulutuste ümber. Muidugi võiks joontest üsna ilusaid raamisid teha õige lühikese ajaga, ja nad võimaldavad mõnikord paremini kui ornament tekstile mõjuvaid kontraste luua.

Age mis näeme; keegi teeb oma laotud kuulutusele niisuguse raami:

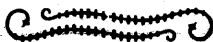

Sarnane raam näitab täiesti järjekindlusetut tööd: sest kui ääred kolmejoonelised, peaks ka üleval ja all kolm joont olema. Ka polnud sel raamil laduga ei kokkukõla ega kontrasti. Leidub ka niisugune raam:

Sellel raamil on välimine ja sisemine ringjooned kahepunktilised, kuna keskpäikades olevad tükid kolmepunktilised on. Ja see on halb, sest raamid, mis laotud joontest, mis jämeduses üksteisest nii vähe lahku lähevad, ei ole kunagi ilusad. Sarnaste raamide tegijatele soovitaksin: 1) püüda, et raami ja teksti vahel teatav kokkukõla oleks, et nad üksteist täiendaks; 2) hoiduda ülevaruste ja keeruliste joonekombinatsioonide eest, kuna need laduja hoole oma peale tõmbavad ja tekst selletõttu puudulikult välja töötatakse ning lõppude lõpuks mingit kogumõju ei saavutata. Kes aga tõesti tahab joontest midagi teha, see õppigu kõigepealt neid õieti tarvitama. Häid näpunäiteid annavad A. Wendleri „Typographische Linienstudien“, Graphische Buchverlag Alfred Wendler, Braunschweig. Muidugi pole soovitatav seal toodud proove kopeerida, vaid tuleb hoolsasti uurides, oma käe peal töötama harjuda, pearõhku pannes raami ja teksti kokkukõla peale.

Kokkuvõttes peab ütlema, et joone kombinatsioonid hoopis rohkem aega võtavad ja trükkimise juures korduvad joonte seadmised masinat kasuta kinni peavad, ja tihti lõpulik tagajärg ootustele ometi ei vasta, kuna ornamente tarvitades häid effekte hoopis lühema ajaga kätte võib saada.

RAAMATU KAAN.

E. KLAAS, TALLINNAS.

Raamatu kaanel ei ole igakord pikka iga, sest köitmise juures astub tema asemele teine. Vaatamata selle peale on temal aga suur ülesanne täita ja nimelt kaupluse vaateaknal publikumi tähelepanu oma peale tõmmata. Sellepärast peab tema, et omi ülesandeid täita, ühiselt ka reklaami osa etendama. Peab järelikult raskemalt ja silmapaistvamalt mõjuma kui tiitel.

Kõige lihtsamaid kaani leiame tehniliste ja teadusliste väljaannete juures, kus enamalt jaolt joontega ümbritsetud tiitlit ka kaane jaoks tarvitatakse. Sarnased väljaanded ei vaja väljapaistvat välimust, sest neil on oma teatud ja piiratud ostjate-ringkond. Pealegi köidetakse nad kestva tarvituse tõttu peagi ning kaotavad seeläbi oma esialgse väljanägemise.

Teisiti aga on lugu raamatute juures, missugused laiematele lugejate ringkondadele on määratud. Nende juures tuleb omapärase ja silmapaistva väljanägemise peale rohkem rõhku panna. Meil on viimasel ajal viisiks saanud neid kunstnikkude poolt joonistada lasta, mis aga enamjagu juhtumistel ebaõnnestunuteks tuleb lugeda. Peaasjalikult meie graafikakunstnikkude vähese arvu ning ühekülguse pärast. Lugejad võivad, raamatukaupluste vaateaknaid hoolikalt silmitsedes, iseäranis väljamaa väljaannete juures tähele panna, kuidas nende kaaned tihti oma iseäralise väljanägemise tõttu silmale kaastõmbavaks on tehtud, olgu joonistatud ehk laotud.

Vaatame siinkohal lähemalt, mis laotud kaane juures meele pidada tuleks.

Kaanel on harilikult lühendatud tiitli tekst, milles tähendatud peab olema lühidalt raamatu sisu, autori ja kirjastaja nimi.

Peale seda võib ka veel muid andmeid üles tähendada. Ridade grupeerimise juures on maksivad tiitliladu määrused, kusjuures kõige suurem lihtsus ja ettevaatlikkus mõõduandev on. Kiri peab sisukirjaga kokkukõlas seisma. Peateateid võib kui lööksõnu suuremast ehk raskemast kirjast laduda. Ilustused kaanel ei ole mitte nii äärmuseni kitsendatud, nagu tiitli juures, kuid ei tohi sealjuures mitte peaosatendada ning kirja tahaplaanile suruda.

Vastav ümbritsus joontest ehk muust materjaalist, initsiaal ehk ornament, muidugi mõista kirja karakteris ning sealjuures hästi asendatud, täidavad ilustustena alati oma ülesannet. Täitsa kõrvale jätta tuleb aga iga sugune ladukunstistamine, mille läbi töö ainult kallineb ning enamjagu juhtumistel kunstilisest küljest vaadeldes alaväärtuline on. Lihtsate abinõudega kokkuseatud harmooniline, silmapaistev kaaneladu on ka masinameistrile tänulik ülesanne.

Sarnane kaan kahes, hästi kokkukõlas värvis ning hoolikalt valitud paberil, täidab alati oma ülesannet. Paberi ja värvide valimise juures tuleb muidugi mõista ladu juures tarvitatud materjaali arvesse võtta ehk jällegi ümberpöörduvalt, tuleb ladu ja värvid ettenähtud paberile vastavalt valida.

Suuremaid raskusi aga sünnitab meil kohase paberi leidmine, sest valik selles on äärmiselt väikene. Paberid karjuvate ehk magusate värvidega, liialdi kõvad ehk karedad, samuti ka marmorit ehk puud imiteerivad paberid on selleks ülesandeks kõlbmatud.

Kuukirja kaan on valmistatud E. Klaasi joonistuse ja värvide järele.

Vabariigi Valitsuse otsuse põhjal alustas

Riigi Trükikoda

oma tegevust Riigikoogu poolt vastuvõetud põhimääruste alusel.
Esialgne asukoht Toompea loss.

Juhataja.

AKTSIASELTS „LUKULLUS“

TALLINNAS,
JAHU TÄN. NR. 5, KÖNETR. 13-71

KIVITRÜKK
Pleki- ja paberitrükk kõigil aladel.
Maitserikkad reklaam-plakaadid ja kinnitus-sildid.

PLEKKNÕUD
valged, lakeeritud ja trükitud,
kõrgeväärtuseline kaup, korralik, puhas töö.
Konservi-, kompveki-, biskviidi-, kohvi-,
kakao-, apteegi-, salvi-, pubri-, värvi-,
laki-, värnitsa-, tubaka-, paberossi- ja
saapamääretoosid. Piiritus- ja õlikannud.

Eesti tööstus-kaubandusnäitusel 1923 a. I auhinnaga (väike kuld auraha) kroonitud.

MITMESUGUST.

Eesti kaubandus- ja tööstusnäitusel 1923. a. määrati graafika- ja päevapildikunsti tööde eest järgmised auhinnad:

Valter Lemberg, Tallinnas, päevapiltide ja kunsttrükitööde eest — 1. auh., suur kuldauraha. K. L. Free-land ja Ko., Viljandis, päevapildiplatode ja ilmutajate eest, 1. auh., väike kuldauraha. A.-s. „Lukullus“ Tallinnas, mitmesuguste trüki- ja litograafiatööde kogu eest (plekil ja muudel vahenditel) 1. auh., väike kuldauraha, Lantzky & Ko., Tallinnas, litograafiatööde kogu eest 2. auh., pronks auraha, Tallinna Eesti Kirjastus-ühisus, Tallinnas, mitmesuguste trükitööde eest 1. auh., suur hõbeauraha. Ins. Nesterov, Nõmmel, dekoratiiv- ja tehniliste maalitööde eest 3. auh., kiituskiri.

A.-s. „Lukulluse“ poolt väljapandud tööde seast olid plekktrükitööd kõige nägusamad ja puhtamalt väljatöötatud, kusjuures kunstiline maitse ei puudunud. Litograafiatöödest leidis lihti vähe, ning peasjalikult ainult joonistatud kavandid.

Tallinna Eesti Kirjastuse-ühisuse töödest jäi hea mulje. Kahjuks oli ülesseatud tööde grupeerimine täiesti unustusesse jäänud ja üksikud tööd läbisegi pillatud. Samuti oleks tervete läbilõikamata poognate väljapanek ära jääma pidanud. Siiski aga oli näha, et asutus graafikatööstuse tasapinna tõstmiseks viimasel ajal palju teinud.

Lõpuks ei tahaks tähendamata jätta, et trükitööde väljapanekud, nagu seda A. Raudsepa ja Songi tööd tõendasid, tehniliselt ega ka kunstiliselt kuidagi meie aja nõuetele ei vastanud.
K.

J. G. SCHELTER & GIESECKE,

LEIPZIG

RAAMATUTRÜKI MASINAD JA KIRJAD

ESITAJA EESTIS:

A. REUTER

TALLINN, VARBLASE TÄN. 3, RAUDTEE ÄÄRES.

H+B BERTHOLD A-S / BERLIN SW29

KIRJAWALAMISE JA WASKLIINIDE TEHAS

Üleüldiselt tuntud headuses Eesti, Läti, Leedu ja Poola keeltes tarvitavad kirjad

РУССКИЕ ШРИФТЫ. Kuldamisekirjad ja ornamendid köitmisekodadele

Trükikoja sisseseade tellimised igasuguses suuruses wõivad kohe täidetud saada

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse «Päevalehe»

Pikk tänn 2

Telef. 41-08

Graafikatööstus

Raamatutrükk

Rotatsioonitrükk

Kivitrükk

Stereotüüpia

Offsetrükk

Tsinkograafia

Töö korralik ja kiire.

Hinnad mõõdukad.

KAUBAMAJA «ATLAS»

Tallinn, Suur Karja tänav 3.

Kõnekr. Juhat. 21-28. Kõnl. 17-15.

Telegr. aadress: ATLAS - TALLINN.

OSAKOND BERLIINIS:

Berlin S 59, Jahnstrasse 12, Tel. aadr.: Estoallas Berlin.
Code: Rudolph Mosse. -:- Kõnetraat: Moritzplatz 12872.

ERIALA:

Graafilise tööstuse moodsate ettevõtete täieline sisseseadmine ja varustamine;

Kiirpressid raamatu-, kivi-, pleki-, offsetrüki jaoks; Rotatsioonmasinad,

Tiigelrüki-pressid; Ladumismasinad; Kirjatähed;

Vaskjooned; Lõikamis-, voltimis-,

lineerimis- ja traatimis-

masinad. Tsinkograafia ja

galvanotehnika sisseseaded ja abinõud;

Alaline ladu mustas ja teistes värvides, valtsimassis ja

litoograafia kivides; Kõiksuğused abimasinad ja tarbeasjad. -:- :-:

SCHRIFTGIESSEREI
D. STEMPEL AKT.-GES.
FRANKFURT AM MAIN

SCHRIFTEN
für vornehmen Werk- und neuzeitlichen Akzidenz-Druck
HANDSATZTYPEN
genau passend zu den Typen der Mergenthaler Setzmaschinen
MESSINGLINIEN

Wenden Sie sich an unseren Vertreter
J. GRÜNBERG in RIGA, POSTFACH 371
Masà Smilshu eela 8

Ratio-Latein von Prof. F. W. Kleukens

IE GRÖSSE DER MEISTER DER KUNST besteht nicht in ihrer Freiheit von jedem Fehl. Ihre Fehler, besser ihre Unterlassungen, sind anders als die der Menge. Ein gewöhnlicher Künstler mag eine mehr oder weniger wirksame Gestalt erfinden. In der Ausarbeitung der Gestalt wird etwas Künstliches sein, das ihr das Lebendige nimmt. Selbst die allersorgfältigste Ausführung der Einzelheiten gibt ihr nicht das Einheitliche, das aus jener schöpferischen Kraft unbekanntem Ursprungs hervorgeht. Wie viele glückliche Vorwürfe sind in den Händen der Macher, deren beschränkte Natur immer nur den sehr winzigen Winkel des eigenen Geistes begreift, verdorben oder ganz zunichte geworden. ♪

ZWEITER TEIL

Von dem Kampf des guten Prinzips mit dem Bösen

Daß, um ein moralisch guter Mensch zu werden, es nicht genug sei, den Keim des Guten, der in unserer Gattung liegt, sich bloß ungehindert entwickeln zu lassen, sondern auch eine in uns befindliche entgegenwirkende Ursache des Bösen zu bekämpfen sei, das haben unter allen alten Moralisten vornehmlich die Stoiker durch ihr Losungswort *Tugend*, welches sowohl im Griechischen als im Lateinischen Mut und Tapferkeit bezeichnet, und also einen Feind voraussetzt, zu erkennen gegeben. In diesem Betracht ist der Name *Tugend* ein herrlicher Name, und es kann ihm nicht schaden, daß er oft prahlerisch gemißbraucht, und so wie neuerlich das Wort Aufklärung bespöttelt werden. Denn den Mut auffordern ist schon zur Hälfte soviel als ihn einflößen; dagegen die faule sich selbst gänzlich mißtrauende und kleinmütige Denkungsart (in Moral und Religion) alle Kräfte des Menschen abspannt.

Aus Kant, Philosophische Religionslehre

ERSTES KAPITEL:

Der kleine Wechselbalg / Dringende Gefahr einer Pfarrersnase / Wie Fürst Paphnutius in seinem Lande die Aufklärung einführte und die Fee Rosabelverde in ein Fräuleinstift kam.

Unfern eines anmutigen Dorfes, hart an dem Wege, lag auf dem von der Sonnenglut erhitzten Boden hingestreckt ein armes, zerlumptes Bauerweib. Vom Hunger gequält, vor Durst lechzend, ganz verschmachtet war die Unglückliche unter der Last des im Korbe hoch aufgetürmten dünnen Holzes, das sie im Walde unter den Bäumen und Sträuchern mühsam aufgelesen, niedergesunken, und da sie kaum zu atmen vermochte, glaubte sie nicht anders, als dass sie nun wohl sterben, so sich aber ihr trostloses Elend auf einmal enden werde.

Doch gewann sie bald so viel Kraft, die Stricke, mit denen sie den Holzkorb auf ihrem Rücken befestigt, zu lösen und sich langsam heraufzuschieben auf einen Grasfleck, der gerade in der Nähe stand. Da brach sie nun aus in laute Klagen: Muß, jammerte sie, muß mich und meinen armen Mann allein denn alle Not und alles Elend treffen? Sind wir denn nicht im ganzen Dorf die einzigen, die aller Arbeit, alles sauer vergossenen Schweißes ungeachtet in steter Armut bleiben und kaum so viel erwerben, um unsern Hunger zu stillen? Vor drei Jahren, als mein Mann beim Umgraben unsers Gartens die Goldstücke in der Erde fand, ja da glaubten wir, das Glück sei endlich eingekehrt

